NAŠE ŘEČ

ROČNÍK X. ČÍSLO 4.

V. ERTL:

JEDNOHLASNÝ, JEDNOHLASNĚ.

Říkává se často: »Za předsedu byl *jednohlasně* zvolen pan X; volba byla *jednohlasná*«, a chce se tím vyjádřiti, že pro pana X byly odevzdány všechny hlasy, že všichni hlasující hlasovali souhlasně pro pana X.

Naše brusy pokládají však slovo *jednohlasný (jednohlasně)* v tomto významu za výraz nesprávný. Brus matiční (v 3. vyd. z r. 1894) připojuje k heslu *jednohlasně* poznámku: »správně *jednomyslně, všemi hlasy*«. Odtud se dostává slovo *jednohlasný* na brusičský index: zamítá je Zenkel, Bačkovský, Klenot i Mašín, který v druhém vydání svého Slovníku (v prvním heslo *jednohlasný* nebylo) poučuje, že *jednohlasný* = jednoho hlasu, kdežto výrazy *jednohlasná volba, jednohlasně přijatý návrh* že se mají jako chybné nahrazovati výrazy *jednomyslná volba, jednomyslně přijatý návrh.* Ale toto nepříznivé mínění o slově *jednohlasný* neměly naše brusy odevždy. První dvě vydání matičního Brusu, která zásluhou komise složené z mužů jako Gebauer, Zelený a j. udržovala přece jistou úroveň vědeckou, neměla proti slovu *jednohlasný* námitek, naopak 1. vyd. Brusu (1877) bere je výslovně v ochranu a podotýká: »*jednohlasně* jest dobře řečeno; můžeť se také říci: jedním hlasem, jednomyslně«. Teprve tužší režim brusičský, který se dostal k slovu při 3. vyd. Brusu, slovu *jednohlasný* odzvonil.

Je otázka, proč se našim brusům slovo *jednohlasný* tak znelíbilo, že je v posledním čase tak jednohlasně odsuzují. Odpovědi na takovéto otázky nebývají snadné, protože brusy na rozdíl ode

všech tribunálů své rozsudky neodůvodňují. V takových případech nezbývá než utéci se o radu k dohadům, analogiím, narážkám nebo i tradici. Podle brusičské praxe, jak ji známe odjinud, mohla slovu *jednohlasný* ve významu, o nějž nám tu jde a jejž mu brusy upírají, vaditi hlavně a především okolnost, že se shoduje tvarem i významem s něm. *einstimmig*, kdežto slovo *jednomyslný*, jež nabízely brusy za ně v náhradu, takového podezřelého příbuzenství nemělo, aspoň potud, že se něm. *einmütig* v tomto významu, na př. o volbě, hrubě neužívá. Protože pak obě slova, *jednohlasný* a *jednomyslný*, vyjadřovala touž představu, na př. byla-li řeč o jednohlasném usnesení a p., musilo býti jedno z obou slov — rozumí se, že *jednohlasný* = einstimmig — zbytečné a podle brusičské logiky již tím samým chybné. Toto mínění utvrzoval ještě další důvod, který se hlásí k slovu v citované již poznámce Mašínově, totiž mluvnický rozbor slova *jednohlasný*. Znamená-li *jednooký* toho, kdo má jen jedno oko (ne dvě), *jednokvětý* to, co má jen jeden květ (ne dva), může *jednohlasný* znamenati jen to, co je jen jednoho hlasu (ne dvou), co se děje jen jedním hlasem, a ne všemi hlasy; odtud tradiční námitka brusičská, že by za jednohlasně zvoleného bylo lze pokládati jen toho, kdo dostal při volbě jen jeden hlas. A konečně byla tu námitka, že slovo *jednohlasný* není staré. Vyslovil ji matiční Brus z r. 1881 (2. vyd. pod heslem einstimmig) v té formě, že slovo *jednohlasný* obstojí vedle slova *jednomyslný*, ač prý nemá dokladu.

Všimněme si nejprve této námitky, která je ze všech nejsprávnější, ač je vyjádřena s největší reservou, že totiž slovo *jednohlasný* nemá dokladu, t. j. se stanoviska matičního Brusu dokladu starého. Slovo *jednohlasný*, pokud mohu posouditi, nemá opravdu dokladů, z nichž by bylo možno bezpečně soudit, že žilo v jazyce staročeském, třebaže námitku Brusu není možno zase potvrditi tak absolutně, jak je vyslovena. Slovo *jednohlasný (jednohlasně)* doklady stč. má. Stč. slovník Gebaurův uvádí pro 15. stol. ze Slov. Klem. hesla *jednohlas* s významy »homonymum, univocum, diphthongus«, *jednohlasně* »univoce« a pro poč. 16. stol. ze slovníku Vodňanského *jednohlasnost* »synonymia«; slovník Rešlův (1560) vykládá lat. harmonia slovy *srovnání hlasův, libé znění, jednohlasnost*. Tyto doklady nás mohou zajímati leda tím, že *jedno-* znamená v nich ve všech (jako dnes) jednotnost, shodu, ne počet, ale stavěti na nich tvrzení, že naše dnešní *jednohlasný* bylo slovo běžné již v češtině 15. a 16. stol., bylo by snad poněkud smělé. V stč. slovnících se vyskytují často

slova utvořená uměle ad hoc, která sice putují opisováním ze slovníku do slovníku, ale do skutečné praxe jazykové nepřecházejí. I doklady, které jsme uvedli na slovo *jednohlasný* z jazyka staršího, jsou vesměs jen slovníkové překlady cizojazyčných názvů odborných, jichž asi sotva bylo užíváno tak, jako se užívá slova *jednohlasný* dnes. Ale hlavně nedostatek kontinuity v dokladech mezi stč. *jednohlasný* a nč. *jednohlasný* brání tomu, abychom dnešní slovo nepokládali za slovo žijící v našem jazyce již od 15. stol.

Bližší pravdě a najisto bezpečnější tedy bude spokojiti se tím, že slovo *jednohlasný* bylo utvořeno anebo v život uvedeno teprve v době nové. Slovník Jungmannův (1. díl z r. 1835) nemá pro slovo *jednohlasný (-ě)* ani jediného dokladu novočeského a vypomáhá si citátem z polského slovníku Lindova; je to dost ku podivu, protože doklady literární i před r. 1835, kdy vyšel první svazek Slovníku, jsou hojné a protože slova *jednohlasný* užívá i Jungmann sám. Nejstarší doklady slova *jednohlasný* (vl. jeho varianty *jednohlasitý),* které mohu uvésti, jsou ze spisů Šedivého: (muži) žádali *jednohlasitě,* aby se poslové na cestu vypravili 1792 Čes. Amazonky 77; (všichni u soudu přítomní) *jednohlasitě* volali na Sukoráda o pomstu 1794 Mnislav a Sv. 155; k dokonalému důkazu ... *jednohlasitá* stejná vejpověď ... dvou víryhodných svědků se žádá 1804 Dok. jednatel 3, 142. Od těchto prvních svědectví*) plynou doklady hojně a nepřetržitě až na naše časy. Na př. (do r. 1830): *jednohlasitě* všichni vyznali 1798 Puchmajer, Nové bás. 1, předml.; již-li kdy *jednohlasně* prosili (Čechové) zeměpána o zachování jazyka svého? Jungmann v Hlas. 1806, 351; bučení temné, sladké vrkání naplňují tv pustiny milou a divokou *jednohlasnosti* 1805 t., Atala, 13; (shoda) příjemnější dvěma snoubencům než jest hudby *jednohlasné* uchu zvuk 1811 t., Ztrac. ráj 2, 74; všichni národové křičeli *jednohlasně* jako na dané znamení 1814 Ziegler, Příb. Telem. 1, 306; poučte pastýře, jaké jsou půvaby *jednohlasnosti* (= l' harmonie) t. 1, 45; (otec i matka) procitnuvše *jednohlasně* čerstvého povětří si zapověděli 1825 Tomsa, Rom. pov. 74; všecka stvoření ... *jednohlasně* volají 1826 Puchmajer, Svát. káz. 113; ve všeobecném sezení byli *jednohlasním* oustním volením zvoleni 1827 ČČM. 3, 136; na konci všichni (herci) *jednohlasně* vyvolá-

---

*) Lexikálně se objevuje v nč. slovo jednohlasný po prvé v 2. vydání německo-českého slovníku Thamova (1799). První vydání Thama (1788) ani česko-německo-latinský slovník Tomsův (1791) slovo jednohlasný ještě neuvádějí.

ni byli 1828 ČČM. 3, 126 (Chmelenský); vydávají svědectví *jednohlasné* t. 3, 4 (Palacký); oba *jednohlasně* zvolali 1829 ČČM. 2, 25 (Čelakovský); *jednohlasné* aha! se vymklo po celém divadle 1830 Marek, Div. z och. 30 atd. Z těchto dokladů je tedy viděti především, že slovo *jednohlasný*, i když bylo uvedeno v život teprve v době nové, je přece dost staré, aspoň tak staré jako nč. jazyk spisovný, a dále, že se od samého svého narození (nebo obrození) vyskytuje jen právě v těch významech, které mu brusiči upírají. Toto jeho stáří již samo o sobě by stačilo, abychom se k němu nestavěli odmítavě, i kdyby to bylo slovo chybně složené anebo nepřesně vyložené, neboť proti nepřetržitému usu víc než stoletému jsou všecky námitky teoretické marné i nemístné. Ale slovo *jednohlasný* nemá do sebe nic chybného.

S formálního hlediska je to sice slovo složené, ale složené tak, jako mnohá slova jiná, o jejichž správnosti není sebe menší pochybnosti a z nichž mnohá jsou velmi stará. Složenin právě tak utvořených jako naše slovo uvádí už Stč. slovník Gebaurův (většinou ze 14. a 15. stol.) několik, na př.: *jednobytný* (= téže podstaty), *jednočasný* (= z téhož času), *jednomyslný*, *jednostejný*, *jednosvorný* (= z téhož spřežení), *jednoživotný* n. *jednobřušný* (= z téhož života zrozený), o složeninách jako *jednooký*, *jednoruký* a p., významem sice jinakých, ale formálně stejných, ani nemluvíc. Počet jich časem napodobováním vzrůstá; Jungmann zaznamenává ze starší doby (předobrozenské) ještě na př. *jednodušný* (= jednomyslný), *jednohnízdný* (= z téhož hnízda), *jednopolní* (= týmž polem ležící), *jednotělný* (= na př. údové jednotělní), *jednověký*. Vznikají i neorganické napodobeniny jako *jednočitedlný* (= stejně cítící), *jednoplatný* (= stejně platný) atd. Složenin téhož způsobu je bez počtu i v jiných jazycích slovanských. I když se tedy slovo *jednohlasný* zevně, svým složením, shoduje úplně s něm. einstimmig, nemáme právo se domnívati, že by bylo utvořeno podle něho, když je dostatek vzorů domácích. Není-li formálních námitek proti slovu *jednomyslný*, nemůže jich být ani proti slovu *jednohlasný;* pouhá zevní shoda se slovem cizím, ať jde o něm. einmütig či einstimmig, k zamítnutí nestačí.

Toho jsou si vědomi aspoň ti z brusičů, kteří nezamítají slovo *jednohlasný* vůbec jako cizí napodobeninu, nýbrž hledají skvrnu cizoty na jeho stránce vnitřní, obsahové. Proti té je namířena právě výtka v Slovníku Mašínově, uvedená výše. Zněla by v přesnější formulaci asi takto: Slovo *jednohlasný* není nesprávné, pokud zachovává svůj vlastní význam plynoucí z mluvnického roz-

boru slova *(jeden hlas)*, na př. pokud výrazem *píseň jednohlasná* označujeme píseň zpívanou toliko jedním hlasem; užívá-li se však příd. jména *jednohlasný* o projevech učiněných všemi hlasy (stejně), na př. o jednohlasné volbě, vtiskuje se mu význam, který mu podle jeho složení nenáleží, který se dá vyložiti leda vlivem něm. slova einstimmig (einstimmige Wahl) a který je tedy chybný a nesprávný.

Uvažujme tedy o tom, je-li správné mínění, že slovo *jednohlasný* může podle svého složení znamenati skutečně jen to, co má jeden hlas, a je-li skutečně nutno vykládati jeho význam ‚souhlasný' vlivem cizím, či je-li možno hledati původ tohoto významu v podstatě slova samého a tedy na půdě domácí. Je věc dobře známá, že se číslovky *jeden* užívá často nejen k vyjádření počtu, na př. »mám *jeden* klobouk« (ne dva), nýbrž i k vyjádření totožnosti. Řeknu-li »mám pořád jeden klobouk«, jde tu zřetelně stále ještě o význam číselný (= jen jeden), ale slovem *pořád* naznačuji, že srovnávám stav nynější se stavem předešlým, čímž výraz *jeden* nabývá významu »týž«; říkáme-li, že bydlíme (na př. já, bratr i přítel) v jednom domě, znamená slovo *jeden* stále ještě počet (jde skutečně o jeden dům, ne o dva), ale možnost srovnávati po té stránce sebe s bratrem i s přítelem dodává slovu *jeden* zase významu totožnosti, kterého by nemělo, kdybych mluvil jen o sobě nebo jen o bratru atd. (na př. bratr bydlí v jednom domě). Odtud se tento význam totožnosti přenáší za stejných podmínek i na případy jiné, třeba se s těmito dosud uvedenými úplně nekryjí. Říkáme-li na př. »měli jsme s bratrem *jedno* přání«, má tu číslovka *jeden* zase význam totožnosti, protože srovnávám zase sebe s bratrem, ale význam číselný už vlastně nemá, protože já mám přání své a bratr také své a jde tu tedy o přání dvě, nikoli jedno; proto také nelze tu mluviti přesně o totožnosti, jako v případech dřívějších, nýbrž jen o dokonalé shodě. Užití číslovky *jeden* je umožněno v tomto případě tím, že si představujeme přání abstraktně, že máme na mysli jen jeho obsah a nikoli individuum, které je chová, a že se nám tedy přání jeví jako majetek společný a tedy jeden. K výrazům tohoto způsobu druží se konečně některá podobná rčení, v nichž se však význam shody vyvinul způsobem poněkud jiným. Je to na př. rčení *jedněmi ústy Boha chváliti*, kde význam shody vznikl metaforickým přenesením celého výrazu *jedněmi ústy*, založeným na původním přirovnání »chváliti B. jako jedněmi ústy«; tím se ovšem i význam slova *jeden* odchýlil od významu čistě číselného, který je ve větě »člověk má dvě uši a *jedna* ústa«.

Způsob vyjadřovati číslovkou *jeden* dokonalou shodu při větším počtu předmětů je obvyklý ve všech jazycích a častý ovšem i u nás za všech dob našeho jazykového vývoje. Na př.: *jedné* biechu (= byli) všitci vóle Alx. V. 378; přietel pravý nenie jiného nežli *jedna* duše ve dvú čělú (= ve dvou tělech) Tkadl. 23b; (Ciborea byla) leč bylo v noci, leč ve dne, zavše (= stejně) smutna, mysli *jedné* Jid. 263; v jednotě počěchu bydliti (= počali žíti) jako *jednu* duši a *jedno* srdce majíce Živ. Otc. 16 b; dvě ženě *jedno* jmě máta Ev. Mat. 392 b (= každá své, ale obě stejné); oba *jeden* sen pověděšta (= pověděli) Živ. Otc. 19 b; slova proroků těch *jedněmi* ústy předpovídají dobré věci králi 2 Par. 18, 12 (a č.); a tak posud: dva dobří známí, *jeden* smysl, *jedna* duše sedí spolu Štěpánek, Div. 7, 132; cit života máme všichni *jeden* Havl., Sp. 3, 54; my (Rusové) jsme *jednoho* původu s Němci t. 2, 119; jsou s naší Markytou *jednoho* stáří Němc. 4, 282; všecko *jeden* plat t. 3, 200; uslyšíte od nejmenšího do největšího *jednu* řeč Čelak. v Č. včele 1834, 178 b (= ode všech); všudy *jeden* křik, hrabě Vladimír že přijel Klicp., Alm. 1828, 197; jděte *jedním* krokem t. 108; »Není možná«, zvolali jsme *jedním* hrdlem Tyl, Kusy 2, 297 atd.; pod. říkáme, že ti lidé byli *jednoho* věku, že měli *jednu* řeč, *jeden* osud, *jednu* postavu, že umřeli *jednou* smrtí a v *jednu* hodinu, že zpívali všechno *jednou* notou, že matka s dcerou měly *jedny* oči, že všechny knihy měly *jeden* hřbet a všechny látky *jednu* barvu atd.

Ve všech těchto a podobných případech ustupuje tedy představa počtu (1) do pozadí a v popředí se ocítá představa shody, stejnosti, jednotnosti, nehledíc na počet předmětů slovem *jeden* určených. Ke kolisi obou významů zpravidla nedochází proto, že představa shody je podmíněna vždycky větším počtem případů než jeden (ať najednou či po sobě) a představou věci takové, která nemůže býti majetkem společným, nýbrž přísluší každému jednotlivci nebo jednotlivému případu zvláště. Proto na př. ve větě »mám *jedno přání*« může jíti jen o význam číselný (= jedno přání, ne dvě), ve větě »máme oba *jedno přání*« jen o význam shody; ve větě »ten člověk má *jednu ruku*« znamená *jeden* počet, ale ve větě »já mám s bratrem *jednu ruku*« nebylo by možno rozuměti (kdyby se tak někdo vyjádřil) slovu *jeden* jinak než ve významu shody, stejnou ruku, na př. co do míry, písma atd. (nemohli bychom však říci v témže smyslu »já mám s bratrem *jeden klobouk*«, nýbrž toliko »stejný klobouk«, protože je tu možná představa majetku společného);

z téhož důvodu není možno pokládati za číslovku slovo *jeden* ani ve větě »chválili Boha *jedněmi ústy*«. Představa mnohosti při významu shody může býti dána i jen okolnostmi, říkáme-li na př. »to je *jedna lež*« a máme-li na mysli nejen výrok právě učiněný, nýbrž i výrok (nebo výroky) dřívější; tímto způsobem je dán a stabilisován význam shody i ve výraze »to je *jedno*«.

Výrazů tohoto způsobu jako *jeden duch* (ve všech), *jedna mysl* (při všem) užívá se ve větě často buď ke kvalifikování předmětů, osob a věcí, tedy jako přívlastku (neshodného), na př. *lidé jednoho ducha (ti lidé jsou jednoho ducha)*, anebo ke kvalifikování dějů, tedy jako příslovečného určení, na př. *jednali* (všichni) *z jedné mysli, v jedné mysli* a p. Objeví-li se potřeba vyjádřiti to, co bylo v těchto příkladech vysloveno tvarem neshodného přívlastku anebo přísl. určení, formou příd. jména, vznikne ze složeného výrazu *jedné mysli (z jedné mysli)* složené přídavné jméno tvaru *jednomyslný* — právě tak, jako se výrazy *člověk tvrdé hlavy, jednati z dobré vůle* mění ve výrazy *člověk tvrdohlavý, skutek dobrovolný;* lidé, kteří jsou jednoho ducha, slovou tedy *lidé jednodušni* (abyste jednostejného smyslu byli, jednodušní jsouce, jednostejně smýšlejíce Kral., Filip. 2, 2), jednání pak plynoucí z jedné mysli všech slove *skutek jednomyslný* (když chválí Boha z jednomyslné poddanosti vaší v evangeliu Kristovu t., 2. Kor. 9, 13).

Jsou pak v jazyce dvoje složeniny s *jedno-*, jedny, v nichž má *jedno-* význam pouze číselný, na př. *jedno-oký* (= kdo má jen jedno oko), druhé, v nichž má *jedno-* význam shody, stejnosti, jednotnosti, na př. *jedno-myslný* (= stejné mysli, ze stejné mysli). Ale vzájemný významový poměr mezi oběma skupinami těchto přídavných jmen vyvíjí se poněkud jinak než mezi oběma skupinami složených výrazů, na nichž se zakládají. Je-li možno rozlišovati významově výrazy *to sukno má* (sing.) *jednu barvu* a *ta sukna mají* (plur.) *jednu barvu* v tom smyslu, že v prvním jde o význam číselný, v druhém o význam shody (zřetelně by se význam číselný v plur. musil vyjádřiti na př. formou: ta sukna mají *po jedné* barvě a p.), je těžko žádati, aby se v témže smyslu lišil význam příd. jména *jednobarevný* v čísle jedn., na př. *jednobarevné sukno*, od významu v čísle množ., na př. *jednobarevná sukna*. Povaha příd. jména *jednobarevný* jakožto slova vede k tomu, aby jeho význam byl v obou číslech t ý ž. Proto se význam složeného adjektiva zpravidla stabilisuje v jednom určitém smyslu bez ohledu na to, může-li míti syntakticky složený výraz, který mu odpovídá, podle různé souvislosti význam dvojí čili

nic. O stabilisaci rozhoduje především zřetel, který z obou významů, ve skutečnosti (aneb v teorii) možných, je jakožto kvalifikace výraznější a tím i potřebnější. Příd. jméno *jednoruký* mohlo by míti v teorii i význam číselný, na př. v sing. »ten, kdo má jen jednu ruku«, i význam shodový, na př. v plur. »ti, kdo mají shodné ruce« (srov.: ti jsou *jedna ruka; jednoručně* stč. = svorně); ale protože vlastnost první je výraznější, markantnější (proti normální dvourukosti), znamená příd. jméno *jednoruký* vždycky (v sing. i plur.) jen vlastnost toho, kdo má jen jednu ruku. Příd. jméno *jednoústný* n. *jednoústý* mohlo by znamenati i chválu vycházející z jedněch úst i (při podmětě množ.) chválu vycházející ze všech úst shodně, ale protože zase tato vlastnost je význačnější a potřebuje spíše zvláštního označení než ona, znamená příd. jméno *jednoústný*, kde se ho užívá (na př. v polštině, u nás jen v slovnících), jen »shodný, ze všech úst stejně znějící«; příd. jméno *jednomyslný* béře se jen ve významu shodovém, protože v čísle jednotném, o něž by se mohlo opírati pojetí číselné, je charakterisování v tomto smyslu (na př. člověk jednomyslný, rozhodl se jednomyslně) absurdní. Toto ustalování významu složenin s *jedno-* směrem tím neb oním souvisí také s významem druhého členu, t. j. s tím, vyjadřuje-li představu, která se vyskytuje často s udáním počtu čili nic. Přídavná jména *jednodenni, jednoročni, jednoletý* mají dnes vždycky význam číselný (nikdy neznamenají ‚z téhož dne co jiný'), protože slova *den, rok, léto* vyjadřují jednotky, jimiž počítáme a při nichž se zpravidla vybaví představa počtu. Proto také, je-li druhým členem složeniny substantivum významu konkrétního, bývá *jedno-* zpravidla významu číselného, je-li druhým členem substantivum vyjadřující pojem abstraktní, který si lze mysliti i mimo nositele a tedy jednotně, bývá *jedno-* významu shodového; proto složeniny jako *jednokvětý, jednolistý, jednoramenný, jednosemenný* a p. označují to, co má jen jeden květ atd., kdežto složeniny jako *jednomyslný, jednokrevný, jednověrný* atd. znamenají ty, kdož mají stejnou mysl atd. Někdy působí na význam složeného adjektiva i představa přidružená: *jednostranný* (u Jungmanna ještě s významem »téžestranný, stejnosměrný«) se ustálilo s významem číselným vlivem opaku vyjádřeného slovem *všestranný*; a rovněž tak *jednotvárný*, které Jungmannovi znamená conformis, nabylo působením oposita *mnohotvárný* významu uniformis atd. Přídavné jméno *jednospřežný* ustálilo se častým spojováním se slovem *vůz* jen ve významu »einspännig« (se spřežením o jednom koni), kdežto příd.

jméno *jednosvorný*, které je složeno způsobem zcela analogickým (svor = spřežení, smečka) a jehož bylo původně asi nejčastěji užíváno o koních z téhož spřežení (o psech z téže smečky), tedy stejně pospolu běžících, nabylo významu shody, který má podnes atd. A tak se ustálil podle míry kvalifikační výraznosti i u jiných příd. jmen, jejichž význam by bylo možno vykládati per analogiam buď ve významu číselném anebo shodovém, jen význam ten nebo onen: *jednojmenný*, u něhož Jgm. uvádí ještě oba možné významy (= mající 1. jen jedno jméno, 2. stejné jméno), má dnes jen význam číselný a stejně na př. *jednobarevný* (látka), *jednojazyčný* (text) a j.; význam druhý (kde je možný) právě proto, že je málo výrazný a tedy v praxi málo užívaný, buď se ani nevyvíjí (jako u slova *jednomyslný* význam číselný) anebo zaniká a vyjadřuje se jinak (*soujmenný, stejnobarevný* a pod.).

Se stanoviska tohoto přirozeného výběru, který se projevuje v řeči jako v přírodě, musíme se dívati i na slovo *jednohlasný* a jeho inkriminovaný význam souhlasnosti. Především můžeme s dobrým svědomím zamítnouti podezření, že se tento význam slova *jednohlasný* vyvinul vlivem něm. slova einstimmig. I když slovo *jednohlasný* vzniklo teprve na sklonku 18. stol., vzniklo v tomto svém významu cestou zcela legální, neboť se zakládá jako jiné složeniny téhož způsobu na syntakticky složeném výraze domácím, který už sám je nositelem toho významu. Šlo-li o to, vyjádřiti dokonalou shodu několika hlasů, užívalo se k tomu odedávna a užívá se dosud příslovečného výrazu *jedním hlasem (v jeden hlas)*; na př.: (zemané) křiku (= vzkřikli) všichni *jedním hlasem* Dal C 8 a; vecechu (= řekli) oni (služebníci královi) *jedniem hlasem* Gesta Bř. 43 b; takže jsme všichni *jedním hlasem* zvolali Štěpánek, Div. 3, 14; dvořané počali *jedním hlasem* volat Němc., Sp. 5, 8; »Přátelé!«, zvolali ti před domem *jedním hlasem* Zeyer, Sp. 13, 120 a t. č. Je to výraz původu metaforického (jako *volali jedněmi ústy*), kde tertium comparationis je jednotnost, která množství hlasů souhlasně zvučících činí podobným hlasu jedinému. Kolisi významu, o nějž tu jde, s významem číselným (jedním hlasem, ne několika), je tu zabráněno jako v případech dřívějších jednak mnohostí případů (zde podmětů), jednak nemožností pokládati hlas za společný majetek několika podmětů, nýbrž za výkon každého jednotlivce zvlášť. Z takovýchto rčení, původně metaforických, šíří se výraz *jeden hlas* s významem shody mnoha hlasů i do jiných rčení, kde jsou stejné podmínky; na př.: byl po vsi *jeden hlas* Němc.

Sp. 3, 84 (kde je mnohost vyjádřena výrazem *po vsi*); v Podskalí šel *jeden hlas* Stroupež., Z Prahy 13. V tomto spojení (byl, šel a p.) se výraz *jeden hlas* v tomto významě (= shodný úsudek) skoro ustaluje i bez označení plurálnosti, na př.: o její kráse a dobrotě byl *jeden hlas* Zeyer, Sp. 30, 264. Ani v tomto případě nebude výraz *jeden hlas* sváděti k pojetí číselnému; brání tomu jednak jeho časté užívání ve významu shodovém, jednak zase absurdnost pojímání číselného, neboť úsudek jednoho jediného hlasu stál by sotva za zmínku. Není tedy žádného důvodu, abychom vysvětlení shodového významu složeného adj. *jednohlasný* a jeho vzor hledali v slově německém, když máme jeho výklad zcela přirozený ve výraze českém docela běžném. Ani pouhý popud k utvoření není třeba hledati v něm. einstimmig jednak proto, že popud můžeme viděti i zde jako u jiných složenin ve spontánní potřebě míti vedle výrazu příslovečného *(volati jedním hlasem)* výraz přívlastkový *(volání jednohlasné)*, jednak z toho důvodu, že složeninu *jednohlasný* v tom významu, o nějž nám tu jde, nalézáme i v jiných slovanských jazycích, kde o vlivu němčiny nemůže býti ani řeči. Z jazyka církevně-slovanského, kde už se příd. jméno *jedino-glas'n'* vyskytuje jako překlad (ne pouhá tvarová napodobenina) řeckého homofónos n. symfónos, lat. consentaneus (= souhlasný), přešlo toto slovo do ruštiny, která užívá příd. jména *jedinoglasnyj* v témž významu co my (jedinoglasnoje pěnie, jedinoglasnoje rěšenie), i do srbochorvátštiny, kde se slova *jednoglasan* (= *jedinoglasan)* užívá rovněž na označení shodného volání (zpěvu a p.) mnoha hlasů nebo souhlasného usnesení, volání, učení atd. Také pol. *jednogłośny* znamená zpravidla buď shodný zvuk (jednogłośne »wiwat«) anebo shodné smýšlení (jednogłośne zdanie) a stejně i luž.-srb. *jadnogłosny.* Je to tedy v tomto významu nejen slovo dobře české, nýbrž i slovanské, a jeho podoba s něm. einstimmig nemůže tedy dokazovati víc, než že v různých jazycích vznikala za stejných podmínek slova podobná.

Pokud jde o výklad rozličných významů, které má slovo *jednohlasný* (jednohlasně) ve spojení s různými výrazy jmennými nebo slovesnými, je arci nutno vycházeti od významu, který má syntaktický výraz základní *jedním hlasem* (volati, křičeti a p.), t. j. od významu konkretního, z v u k o v é h o; jednohlasné je tedy především to, co je sice mnohohlasné (co vychází z hrdel mnoha jednotlivců), ale co zní tak, jako by to byl hlas jen jeden; na př. *jednohlasný křik, zpěv* a p. Významy další, které má slovo *jednohlasný*, vyvinuly se už pak na složenině samé;

jednohlasná odpověď je především zase souhrn odpovědí, které zní (zvukově, akusticky) z několika úst stejně, ale tím samým takových odpovědí, které mají týž obsah věcný, a jsou tedy i projevem stejného smýšlení. Proto lze pak užívati přeneseně slova *jednohlasný* i tam, kde jde o jiný (shodný) projev než ústní, hlasitý, na př. o jednohlasném svědectví třeba jen písemně dochovaném, jako v dokladě z Palackého v ČČM. 1828 uvedeném zpředu. To platí také o podobných případech jiných, na př. o volení, usnášení, rozhodování a p.: při volbě aklamací, jako v dokladě z ČČM. 1827 *(jednohlasným oustním volením)*, jde ještě o projev shody zvukové, akustické, která je ovšem i výrazem shody věcné, myšlenkové; při změně způsobu volby, na př. při »hlasování« písemném (lístky) a p., výraz označující způsob volby *(volení jednohlasné)* se podržuje, ale znamená pak už jen volbu takovou, jako je zvolení jednohlasnou aklamací, t. j. volbu naprosto jednotnou, shodnou, jednomyslnou. To je vývoj významu zcela přirozený a obyčejný a bylo by zajisté velmi nerozumné brániti v něm jazyku a dovolovati výraz *jednohlasná volba* jen, když jde o volení ústní; neboť pak by se musily zakázati i výrazy *hlasovati, hlas* a p., volí-li se jinak než aklamací. Stejné posunutí významu je ostatně možno pozorovati i na výraze syntakticky složeném, čteme-li na př.: všichni putující malíři *jedním hlasem* dosvědčují Polák v Dobroslavu 1821, 4, 10, nebo dokonce: v Bologně byl (Mozart) *jedním hlasem* za spoluouda filharmonické akademie vyvolen Hyllos 1820, 2, 123 b. Tyto příklady, ač řídké, jsou přece tím zajímavé, že ukazují zase, jak s výrazy *jedním hlasem, jednohlasně* srůstá časem představa shody, zatlačujíc do pozadí význam číselný.

V tom je už do jisté míry obsaženo i vysvětlení, proč se příd. jméno *jednohlasný* s významem shodovým (= všemi hlasy shodně) nemate s příd. jménem *jednohlasný* s významem číselným (= jen jedním hlasem) právě tak možným, a odpověď na brusičskou námitku, že by užívání příd. jména *jednohlasný* ve významu shodovém mohlo způsobovati nezřetelnost, zdali se na př. jednohlasnou volbou má rozuměti zvolení všemi hlasy či toliko jediným. Na tuto námitku by bylo arci možno odpověděti, že by stejnou výtku bylo možno učiniti německému einstimmig (einhellig), italskému unisono, i všem těm slovanským složeninám tvaru jednohlasný uvedeným výše; ale s větším užitkem bude, objasníme-li, proč k tomuto matení významů nedochází ani jinde ani u nás. Příčina je v tom, co bylo po-

věděno výše o poměru obojího, v teorii možného významu výrazů složených se slovem *jeden* (syntaktických i jednoslovných) vůbec a o výraze *jedním hlasem*, na němž se adj. *jednohlasný* zakládá, zvlášť. Jako výrazu *jedním hlasem*, tak se i složeniny *jednohlasný* užívá nejčastěji v takových spojeních, kde rozuměti příd. jménu *jednohlasný* (z něhož bere svůj význam i příslovce *jednohlasně*) ve významu číselném není možno. Jsou to především všechny výrazy, kde se slovem *hlas* míní votum, jako *jednohlasná volba, jednohlasné usnesení* a pod., které již samy sebou předpokládají pluralitu podmětů a vylučují možnost rozuměti slovu *jednohlasný* (a rovněž i příslovci *jednohlasně* ve výrazech obdobných) ve smyslu číselném. Říká-li se, že byl jednohlasně zvolen, o někom, kdo dostal při volbě jen jeden hlas, je to arci jen žert, protože každý ví, že jedním hlasem není možná nikoho volit ani zvolit.*) To platí i o jiných výrazech, kde je možno anebo nutno rozuměti slovu *hlas* ve smyslu akustickém, na př. *jednohlasná odpověď, jednohlasné svědectví, jednohlasné volání, jednohlasný zpěv*, je-li mnohost podmětů přímo vyjádřena anebo ze souvislosti neb situace patrná, jako na př. ve výrazech *jednohlasná* odpověď *všech, jednohlasné* aha! se vymklo *po celém divadle*, a přeneseně: *jednohlasný* úsudek *veřejnosti* atd. (a ovšem i ve výrazech *jednohlasně volali, jednohlasně odpověděli, dosvědčili* atd.). Ale ani v takových případech, kde není mnohost vyjádřena a kde by tedy nebylo této nutnosti rozuměti slovu *jeden* ve významu shodovém, na př. ve větách »z dálky bylo slyšeti *jednohlasný* zpěv, ze zástupu se ozval *jednohlasný výkřik, jednohlasná odpověď*, proti tomu bylo *jednohlasně* namítnuto« a p., nebudeme nakloněni rozuměti slovu *jednohlasný (jednohlasně)* ve významu číselném = jen jedním hlasem, jednak proto, že jsme zvyklí z velmi hojných případů dříve uvedených rozuměti mu ve významu s h o d o v é m, jednak z té příčiny, že vlastnost, která nás při volání, odpovídání atd. frapuje a pro niž tedy hledáme výraz, není to, že někdo zpíval, zvolal, odpověděl atd. jen jedním hlasem (a ne dvěma) — kvalifikace v své samozřejmosti zase absurdní —, nýbrž to faktum, že volali, odpovídali atd. mnozí, ale tak shodně, že to znělo jako hlas jediný. Proto pak i tam, kde je výrazu *jednohlasný* užito absolutně, cítíme v něm význam shodový: *jednohlasný zpěv* jako termín o sobě znamená v hudbě zpravidla sborový zpěv

*) Podle Slovníku petrohradské Akademie říkají také Rusové ironicky: on izbran jedinoglasno, t. j. odnim toľko golosom, zaballotirovan (= nezvolen).

homofonní (unisono), nikoli zpěv sólový; *jednohlasnost* (na př. půvaby jednohlasnosti, jako v uvedeném výše dokladu z Zieglera) dokonalou shodu všech hlasů, harmonii a p.

Z toho ze všeho je tedy vidět, že význam, který se u slova *jednohlasný* přirozeně vyvinul, v němž se ho zpravidla užívá a který se stanoviska skutečného usu a praxe spisovné můžeme pokládati za jeho význam v l a s t n í, je význam s h o d y, »všemi hlasy stejně«, nikoli význam číselný »jen jedním hlasem«, který se mu podkládá buď teoretickým etymologisováním anebo novým skládáním ad hoc a který je sice možný, ale neusuální tak, jako na př. význam shody u *jednobarevný* anebo význam číselný u *jednotvárný*.*) V tomto významu se vyskytne slovo *jednohlasný* leda jako lexikální výklad cizího slova anebo jako výraz odborný uměle utvořený, ale ze skutečné a běžné praxe je doložiti nedovedu a pochybuji, že by se touto cestou jeho usuálnost dala vůbec prokázati. Není tomu tak jen u nás; i jinde, kde se slova *jednohlasný* užívá, bývá ho ve významu číselném užito jen velmi zřídka, a to většinou jen v odborné terminologii: polské *jednogłosny* se vyskytuje někdy místo obyčejného *samogłoskowy*, a i to zřídka; vedle staršího a obyčejného *jedinoglasnyj* (= ve všech hlasech shodný) má ruština novější složeninu *odnoglasnyj* n. *odnogolosnyj*, ale podle Dal'e jen jako termín gramatický (= monofthong) nebo musikální (bez doprovodu); slovník záhřebský slovo *jednoglasan* ve významu číselném vůbec nezná. Podobné odborné názvy zaváděné u nás, na př. Jungmannovo *jednohlasí* = monolog (1820 Slsn. LXXVII), Thamova *jednohláska* = Einlauter, Zvonařův *jednohlas* = das Solo (Kott 6, 501) a p., se neujaly. Uvádí-li tedy kdo zmatek v užívání slova *jednohlasný*, jsou to právě brusiči, vnucují-li mu suchým etymologisováním význam, který mu nesluší ani podle původu ani podle praxe.

Zbývá už jen poslední námitka, že totiž slovo *jednohlasný* ve významu shody je zbytečné, protože pro to, co vyjadřuje, máme prý již starší výraz v slově *jednomyslný*. Že zbytečnost sama o sobě není ještě důvodem, abychom se některého výrazu zbavovali anebo se mu vyhýbali, o tom se stala zmínka v NŘ. již několikrát. Zby-

*) Je možný ještě třetí význam slova jednohlasný, v němž jde sice také o výraz shody, ale ne shody většího počtu podmětů, současné, nýbrž shody většího počtu případů, postupné, t. j. o výraz řady zvuků za sebou, které jsou tak shodné, že tvoří takřka jeden nepřetržitý hlas. Ale tento význam, který by bylo lze vyjádřiti slovem monotonní a který znám jen z jednoho dokladu, Jungmannova v Atale 31: lesina rozléhala se od zpěvu jednohlasného křepelek (v orig. monotone), se neujal a slovo jednohlasný bylo v tomto významu nahrazeno metonymicky užitým slovem jednotvárný.

tečnost je výtkou podstatnou jen tenkrát, jde-li o výraz cizí anebo jeho napodobeninu, který se zavádí do vlastního jazyka z neznalosti výrazu domácího. Toho u slova *jednohlasný* ovšem není, neboť jeho kořeny jsou v půdě domácí. Ale výtka zbytečnosti se prýští v brusičské praxi velmi často z nedostatku smyslu pro vývoj řeči a její potřeby vůbec a pro požadavky individuálně žádoucího výrazu zvlášť (v. NŘ. 2, 70). To platí i o slově *jednohlasný*, o němž je přece těžko tvrditi, že se dá slovem *jednomyslný* prostě nahradit. Tam, kde běží o jeho význam základní, akustický, to nejde vůbec; jednohlasný výkřik, jednohlasný zpěv nebude nikdo nazývati jednomyslným. Záměna obou výrazů by byla možná leda v takových případech, kde je význam slova *jednohlasný* přenesen na obsah projevu, na př. mluví-li se o jednohlasné volbě, jednohlasném usnesení a p. Ale ani v takových případech se výrazy *jednohlasný* a *jednomyslný* nekryjí významem tak, abychom mohli říci, že se bez jednoho z nich obejdeme: příd. jméno *jednomyslný* nevyjadřuje nic víc, než že při volbě, při usnášení a p. byla jednota myslí, názorů, ale chce-li kdo vyjádřiti, že výsledku volby, usnesení a p. bylo dosaženo jednotou názorů také skutečně projevenou, na př. hlasováním a p., není možno mu zakazovati, aby neužil k tomu slova *jednohlasný*, které i tuto stránku jednotnosti a shody vyjadřuje. Z významu slova *jednomyslný* se arci domýšlíme, že shoda názorů došla výrazu slovem nebo písmem a p., ale slovo *jednohlasný* to přímo vyjadřuje; v tom je jeho plus proti slovu *jednomyslný* a jeho vlastní hodnota vedle něho. O zbytečnosti tedy ani v tomto významu nemůže býti řeči. Kdyby se už o zbytečnosti při slově *jednohlasný* mělo mluviti, mohla by se tato vlastnost vztahovati právě naopak leda zase na ten význam, v němž brusiči pokládají slovo *jednohlasný* za slovo dobré a patrně i potřebné, t. j. na význam »jen jedním hlasem«. Patrným důkazem jeho zbytečnosti jest, že se ho v tomto významu v skutečné praxi jazykové hrubě neužívá a neužívalo.

DROBNOSTI.

SKANÁ NIT.

Jsou divné náhody na světě. Před prázdninami r. 1923 nám poslal prof. J. F. Hruška otisk článku »Práce o lnu na starodávném Chodsku« (ze »Základu«, revuální části plzeňské »Obchodní

komory«), plného zajímavých věcí i slov, v němž jsme m. j. čtli také o *skané* niti, a 8. srp. 1923 nám psal MUDr. K. Kithier v Suchdole n. Luž. list, v němž m. j. je tento doklad užívání slova rostenec, po němž jsme se ptali 7, 207: Sedlák X. si za války zaplatil dluhy, pomohl si, ale jeho rostenec Y. je »na korábě«, skoro na mizině. »Arci nebyl nidá do konopí, strkal jen tam jiný«, ale ani ta zchytralost mu nepomohla, když sám »by byl nepřetrhl ani *skanou niť*«. Dva doklady slova skoro neznámého najednou! To se rozumí, podívali jsme se po něm do knih, především do Hruškova Dial. slovníku chodského (v Arch. pro lexikogr. a dialektologii č. 7), kde jsme je také našli, pak do Kottova slovníku, kde se 7, 68 »*skaná nit*« objevuje zásluhou prof. T. Plánského jako slovo běžné v Roušíně u Krumlova (s význ. »nit z čistého lnu k šití«).

Co skaná nit je, nejlépe poznáme z Hruškova výkladu, jak se na Chodsku »soukaly« niti pro domácí potřebu. »Na dobrou bylo třeba dobré příze lněné, stejné a tenké. Z porvazku (= podvazek, podvázané přadeno) navinula si soukačka dvě stejná klubka, vložila je do hrnku, v němž měla »přikryté dno vody«; sedla ke kolovratu, zadrhla na cívku vedle sebe oba konečky, zatočila *opačným směrem* kolečko a pak prudkým šlapáním rychle točila kolovrat a pomalu popouštěla s prstu soukané niti, v hrnku stále vlhčené, že se splétaly v jedinou nit rovnou a pevnou jako struna. Soukání nití si ponechávaly jen výborné přadleny. Moje sestra uchovala pro dcerku ještě niti, které svou rukou zrobila naše bába z Klenčí, a jsou podnes odborníkům pravým divem přadlenského umění. »Skaná nit« je ruční práce, a ona je tenká, stejná a bílá jako z nejmodernějšího stroje!«

Jazykový výklad slova *skaný* ani není těžký. Že by bylo vzniklo ze *stkaný* (Kott 7, 685), sotva kdo uvěří: předně, skaná nit, jak viděti, se netká, za druhé, kdyby byla tkaná, říkali by jí asi tkaná nebo utkaná nebo setkaná, a za třetí, stará čeština zná nit z kúdele, žíni z konských srstí *seskanú* (Gebauer Hist. ml. 1, 177), kde by tedy předložka byla dvojí.*) Mezi stč. *seskaný*

*) Slovo ž í n ě v staré češtině neznamenalo, co nám znamená dnes, t. vlas z koňského ocasu nebo z hřívy; znamenalo nit (snad i šňůru, provaz), bezpochyby ze zvířecích vláken, anebo hrubé sukno (také šat z takového sukna, jaký nosívali poustevníci) ze zvířecí srsti (na př. kozí). V. Niederle, Život starých Slovanů I, 2, 411, III, 1, 331 n. »Žíně z koňských srstí seskaná« je náš provaz z žíní skroucený. Slovák slova ž í n ě vůbec nezná a říká našim dnešním žíním konská srsť; má slovo ž i n k a »hrubý provaz«, jako naše ž í n k a je kus hrubého tkaniva k mytí. Slovo ž í n ě má příbuzné v jslov. ž i c a (vlákno), v slov. ž i l a, žije také v slovin. ž i n j a (žíně); význam dnešní asi pochází z podobnosti vlasu z hřívy nebo z koňského

a dnes ještě místy známým *skaný* není rozdílu jiného než na př. mezi slovy jako *pečený* a *upečený* (7, 39); a co je *skaný*, vyložil již Gebauer. Bývalo v praslovanštině sloveso *s'kati*, s tvrdým jerem v kořeni, s časováním podobným, jako mají ještě stč. slovesa *ssu* (= *ssaji*), *ssáti*, *tku* (= *tkám*), *tkáti*, *ždu* (= *ždám*), *ždáti*, tedy sloveso, jehož stč. tvary by byly *sku*, *ščeš*, *šče*, *skáti*, *skal*, *skán*, *skaný* atd. Toto sloveso žije ještě v ruštině (s přít. tvary *sku*, *skeš'*, *sket*, v nichž působením tvarů *sku*, *skati*, *skal* atd. původní měkčení zaniklo) jako *skať*, vedle podst. jm. ž. r. *skaň* (= skaná nit); význam této slovní skupiny je v ruštině týž co v češtině, s tím jediným rozdílem, že se u slov ruských objevují významy vztahující se i na př. k filigránské práci s drahými kovy, ke zpracování těsta válkem nebo rukama. Z Dal'ových vět, jimiž objasňuje význam těchto ruských slov, vidíme, že se i v ruské lidové výrobě nití *dvě* vlákna získaná předením zkrucují »vdvoje«; proto se o této výrobě říká i »dvojiť, dvájivať, sdvojáť nitki«. Dvojení vláken v nit je výkon přirozený a patrně prastarý; i něm. Zwirn (= nit), zwirnen (= skáti) jsou slova souvislá s číslovkou 2 (zwei). U Kotta (3, 363; 4, 424) nalézáme také sloveso *skáti*, *uskati* s významem něm. »zwirnen«, jež mu poslal J. Nedvídek, knihtiskař v Táboře. Slov. *skáti*, zachované již jen v těchto zbytcích, má příbuzenstvo v lit. *suku*, *sukti* (přít. č. slov. s'ką se kryje s lit. suku, kdežto slov. infinitivní tvary s'kati atd. jsou pozdější obměnou tvarů podle 1. třídy slovesné, jak je vidíme v litevštině), s širším významem »kroutiti, točiti«, bez zúžení na významy týkající se předení atd. K téže slovní rodině ovšem patří slov. *sukati* (č. *soukati* atd.) i slov. *sukno* se slovy příbuznými, na nichž bychom shledali významy kroucení, vykrucování vůbec i skrucování vláken (zvířecích i bylinných) v šňůry nebo pletiva.

Jak viděti, zavadili jsme o rodinu slov zajímavých po stránce tvarové i významové a byli bychom vděčni čtenářům, kdyby nám pomohli aspoň pro slovník zachrániti zbytky starých tvarů *skáti*, *skaný*, *uskati*, *seskati* atd. zprávami, kde a v jakých tvarech a významech žijí.*)

*

ohonu se starou žíní, t. žíněnou nití, místo níž se jistě leckdy užilo i jediného vlasu. I slovo žinčica (co bylo »žinkou« procezeno, Miklosich Et. Wtb. 411) sem asi patří. V jiných jazycích nalézáme příbuzná slova lit. gija, lot. dzija (vlákno), stind. džjâ (tětiva), ř. bios (tětiva) a j.; jsou to slova, v jejichž minulosti se tají počátky indoevropské výroby vláken a tkanin.

*) Mohl by se někde objeviti na př. i význam »vystupovati (soukati se) po něčem«, nebo »hnísti«, jaký jsme viděli v ruštině. Žídek na př. v Spravovně (u Tobolky str. 5) končí radu králi Jiřímu, aby se vrátil »v jednotu

Rčení »ten by nepřetrhl ani skanou nit« je patrně ustálený přežitek z doby, kdy ještě skané niti byly v obyčeji a kdy se tedy slovu *skaný* vůbec rozumělo.*) Taková ustálená rčení někdy žijí do dob, kdy se vlastní význam některého slova již zatemnil; proto jsme poprosili p. dra Kithiera o zprávu i po této stránce. Dostalo se nám laskavé odpovědi listem ze dne 20. list. 1923. Pro zajímavost a poučnost ji zde otiskujeme.

»Abych si byl věcí jist, poptával jsem se u starších i mladších po významu rčení *skaná* nit a zjistil jsem:

Mladší jen vědí, že se tak říká o člověku, který je do práce choulostivý, nebo neznají toho rčení vůbec; prý ho ani neslyšeli.

Starší lidé dobře vědí, že skaná nit, kterou se šilo, musila býti hladce upředená, aby se při protahování netřepila; byla silná, a bylo třeba dosti síly, aby se přetrhla, zvláště když se ráda zařízla do masa. Rčení »nepřetrhne ani skanou nit« se používalo hlavně o koních, kteří nechtěli tahati, pak o člověku, který se štítil *těžší* práce. Dnes, jak vidím, se už setřel jemný rozdíl, na který se starší lidé ještě pamatují.

Venkovan kolem padesátky hned mi vyložil, že byl rozdíl mezi »skanou« nití a nití »kučenou«.**) Na této byly chuchvalce, nebyla hladká a nedalo se jí šíti. Byla zkrátka udělána »z takové kučmanice«, totiž z chuchvalcovité koudele«.

Osudy slova *skaný* jsou poučné. Vzniklo v době, kdy jeho tvar i význam byly docela zřetelné: předlo se, niti se »skaly« a sloveso *skáti* každý znal. Ale stávalo se nepohodlným pro ne-

---

všie viery křesťanské«, slovy: »Píši jako věrný služebník, Vašie Jasnosti bohdá všeho dobrého žádaje, a súkám (= hnětu) rány Tvé snad až do bolesti, já mistr Pavel z Prahy, doctor Žídek řečený, a týkám nežity Tvé bolestivé pro uzdravenie duše i těla Vašie Královské Velebnosti i dobré tohoto královstvie«.

*) V knize Soudců 16, 9 se vypravuje o Samsonovi, jejž svázali »sedmi houžvemi surovými, kteréž ještě neuschly« (Kral.): »A on roztrhl houžve, jako by přetrhl nit koudelovou, přistrče k ohni«. V bibli Olomoucké (a snad i v jiných biblích stč.) se zde praví »jako ktož přetrhne nit z kúdele seskanú« (Gebauer, Hist. ml. 1, 76). Není nemožno, že ono jihočeské rčení je reminiscencí z bible; kdyby to bylo pravda, svědčilo by to o jeho velikém stáří, protože by pocházelo z dob, kdy naši předkové znávali bibli a kdy byly ještě staré překlady biblické.

**) Srv. mor. kučiť vlasy (cuchati), kučovať sa ve vlasoch, kučkať (za vlasy tahati), kučka (kadeř) a p. u Bartoše a Kotta; širší významy (asi smačkávati, stlačovati v beztvárné hroudy a p.) jsou v kuče u (Klatov hrouda, kus mýdla), kuča (na Moravě hrouda hlíny i kštice vlasů); kučiť znamená i mačkati, uváděti v nelad (šaty a p.). Také z jiných jazyků slov. lze shledati slova podobně znějící, ale nelze rozeznati, co jsou slova původem příbuzná, co slova původu spíše interjekcionálního.

stejnost hlásek, jež si v některých tvarech vynucovaly hláskové zákony; dokud mezi *s* a *k* ještě byla polosamohláska (jer), byly tvary *s'kq, s'češ(i)* atd., ale když zanikla, vznikaly nové tvary č. *sku, ščeš* atd. I samo časování bylo nepohodlné proto, že sloves podobných bylo málo; proto se původní tvary *tku, ssu, ždu (tkáti, ssáti, ždáti)* z části již v staré době mění v *tkám, ssaji, ždám,* proto se místo *skáti* začalo říkati raději odvozeným tvarem *soukati.* Držel se ustálený výraz *skaná, seskaná nit* (ale i zde za pův. znění Pass. 24 »žíni z koňských srstí seskanú« tisk z konce 15. st. má tvar »zsúkanú«; ale když »skaná nit« ustoupila výrobku továrnímu, zapomíná se, že »skaná nit« znamená vlastně způsob výroby, a výraz ten nabývá významu niti dobré, pevné a hladké, ustrnuje jen v příslovečné větě »nepřetrhne ani skanou nit« a zaniká i zde.

ZÁJMENA.

Na str. 95 jsme psali o snaze dešních tvůrců našeho spisovného jazyka, zbaviti jej ‚zbytečných' zájmen a jiných podobných slov, ovšem na útraty jeho výraznosti a zřetelnosti. »České slovo« nám v zápětí podalo 14. bř. pěkný doklad v reprodukci projevu min. Stříbrného o aktuálních otázkách naší armády. Čteme tam po srozumitelné zprávě, že ministerstvo trvá na jednoročním prodloužení 18měsíční služební doby, tuto křížovku: »Vojenská správa *trvá, aby* u finanční stráže ... byla všechna místa obsazována déle sloužícími poddůstojníky«. Tak tedy nebudeme již trvati *[na tom]*, aby se každý vyjadřoval srozumitelně, nebudeme státi *[na tom, o to]*, aby každý, kdo bere pero do ruky, uměl česky, nepůjde nám [o *to]*, abychom jazyk český zdokonalovali tím, že budeme hleděti, aby byl schopen vystihovati naše myšlenky do podrobna atd. atd. Že pak nebudeme [s *to]*, abychom se vůbec domluvili? Za to budeme na nejlepší cestě, abychom se vrátili na embryonální stupeň lidské mluvy z dob, kdy se člověk spokojoval tím, že nějakým zvukem naznačoval prostě nejnutnější předměty svého primitivního okolí.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Kladské písničky. Sebral a úvod napsal prof. Jos. Š t. K u b í n. Výkladem a poznámkami provází univ. prof. dr. Jiří H o r á k. Praha, 1926 (= Český čtenář, XVII, 1925, sv. 4—5), 8°, str. 235 + 5.

Sběratelův úvod (datovaný »v květnu 1919«) obsahuje (mimo sedm melodií a několik mluvnických poznámek) výklad o tuhém životě národní písně, jež se drží ze všech znaků národnosti nejdéle a nejhouževnatěji, a o nesnázích, s nimiž je spojeno sbírání této poesie. Teprve skutečnému příteli a oblíbenci lidu se otvíraly zamlklé rty mládeže i starších zpěváků a s radostí mohl Kubín na konec svého pobytu pozorovati, jak rádi lidé jemu zpívají.

Neúmorný a nadšený tento sběratel (jeho sebrání lidové prózy z Kladska a českého severovýchodu plní již několik silných svazků) zde podává po prvé soubor lidové poesie v pěkném výběru. Po prvé u nás vůbec vidíme, co lid skutečně zpívá. Profesor Kubín sebral ovšem mnohem více (bohatou svou sbírku daroval »Ústavu pro lidovou píseň«); zde otiskuje jenom ukázky, celkem 76 čísel. Po prvé jsou zde rovnoprávně sebrány písně t. zv. jarmareční a erotické vedle obvyklého materiálu lyriky lidové; jsou po prvé věrně vydány se všemi odchylkami jazykovými, drastickými výrazy i chybami paměti; zpívá tu vskutku »lid«, ona vrstva národní, jež se pokračující a stoupající vzdělaností ještě neodcizila zvykům a řádům od předků zděděným.

Krásná práce Kubínova zaslouží vší chvály; máme málo, velmi málo sbírek tak dobrých a vůbec žádnou tak úplně a pěkně srovnanou. Ale ještě větší chvály si zaslouží »Poznámky« Horákovy. Po prvé v těchto rozměrech je oceněno lidové veršování jistého kraje a rozebráno zevrubně. Písnička za písničkou, verš za veršem provází komentátor text Kubínův, ukazuje paralely, hodnotí a doplňuje — bohatá sčetlost se doplňuje s nesmírnou láskou k předmětu. Jeho poznámky činí z knížky Kubínovy dílo vskutku klasické.

Co jsme věděli a tušili již dříve, je zde po prvé prokázáno přísně vědecky. Horák ukazuje, jak dobře poměrně se zachovávají texty baladické, jak starobylá je mnohdy jejich formace látková i slohová, ale jak málo nového obsahuje píseň lidová sama. Velmi mnoho jich vzniklo skládáním starších veršů, sloh, ano celých skupin slohových v nové jednotky; nových prvků je velmi málo a máme před sebou období, kdy nové písně nerostou »a kdy se prostě čerpá ze starých zásob«.

A tak Horák ukazuje, jak necelé jsou některé písně, jiné zase jak jsou slátány z několika zlomků; jedny čerpají situace, druhé i jejich zpracování z písní jiných; některé rýmy (na př. vrata — zlatá, oči — točí, květ — svět atd.) se přejímají z písně do písně zrovna tak jako některé podařené slohy nebo verše. Již

Fejfalík kdysi ukázal o staročeských popěvcích, jak obraz ‚svět se točí jako kolo' přecházel ze skladby do skladby. Horák pěkně to ukazuje na př. pro výraz oči — točí na str. 132—135. Krásně tak ukazuje Horák, jak někdy jedna píseň srůstá ze dvou kdysi samostatných částí (str. 135), jindy jiná ze tří zlomků, někdy též samostatných, někdy však vkládaných do písní různých. Ale spojení takových částí nebývá někdy šťastné; spojovatel slučuje částky nejenom různého tvaru, ale i různého citového zabarvení. A Horák také pěkně ukazuje, jak mnohé takové kramářské výrobky z příčin čistě obchodních rostou rozsahem, aby dostal odběratel za svůj peníz skladbu hodně dlouhou.

Tak na př. píseň č. 13

»Teť se holky nevdávají, jenom tisíce!
Která panna je dost hodná, žádnej ji nechce —
jenom ňákej otrapa heskou holku ošmatrá,
kolena mu z kalhot lezou, přec jen si fouká«

má v sebrání Kubínově jenom pět sloh; Horák ukazuje, že měla původně 16 sloh a že je to kramářské skládání »Nová píseň pro mládence a panny«, z níž lidový zpěvák přejal slohu 15, 6—9 — vlastně jenom anekdotu o staré panně, kterou voják na koni provází do nebe přikrytou pláštěm a o níž, na otázku Petrovu, co to veze, odpovídá dvojsmyslným vtipem, že veze »vojanskou pakáž«.

Krásně je proveden rozbor prastaré lidové balady (Kubín č. 21) o zlém milenci, jenž dívku zabíjí. Je tu uveden srovnávací materiál románský a germánský, ukázáno, jak se na území československém rozvinul z něho čtverý cyklus balad, a objasněno, jak se vlivem německým a polským naše texty ponenáhlu mění. V německých textech se zrádný milenec jmenuje »Ullinger«, »Ollegohr«, »Ullrich« atd.; v písni lužické odtud ‚Holdrašk', v moravské

»Přijeltě k ní Ondriašek
z Velehradu Matyášek«,

v slovinské »Jelengar« atd. A Horák ukazuje dále — opíraje se již o své starší studie —, jak se původní rytíř-vrah mění časem v »myslivečka«, v kladské písni je to »z jágrhauzu mládeneček«, což připomíná útrapy, jaké selský lid musíval snášeti od lesních úředníků na panstvích, »o jejichž zvůli zachoval pravdivé zprávy F. J. Vavák« (str. 145—148).

Celou monografii (str. 155—170) věnuje Horák písni o Lazarovi (č. 36):

»Ležel jest Lazar nemoci, — žádal od Boha pomoci«.

Otiskuje staré paralely ze XVI.—XVII. stol., ukazuje, jak pronikaly v XVIII. stol. misionářskými skládáními do lidu a jak pak rostou špalíčkové skladby již před r. 1700, doložené potom ve sbírce Sušilově, Holasově a j. Ukazuje, jak tato píseň byla takřka oficielní písní žebráků, kteří pokládali Lazara za svého patrona, jak zrovna tak zpívali a zpívají polští, ukrajinští a ruští žebráci . .

A hned vedle ní (č. 37) ukázal, v souhlasu se staršími pracemi Homolkovou a Václavkovou, jak lid přejal a oblíbil si první dvě slohy Hankovy písně »Čekání«; vedle sebe stojí dvě písně původu tak různého. (Jiné ohlasy Hankovy písně jsou u č. 69.)

Jindy zase Horák zjišťuje, jak některá píseň (č. 42) je složena z prvků písně české z království, jiná však (č. 44) z prvků moravských a českých. O jiné (č. 47) ukazuje, jak byla neuměle slátána z prvků zcela různých jenom proto, že tyto prvky měly stejný nápěv.

Velmi důkladný je také rozbor dvou písní (č. 50—51) o zemřelé milence, jež mluví s milencem z hrobu. Tu (str. 188—190) se mohl Horák opříti již o svou starší studii.

Nejstarobylejší ze všech je píseň o sestře travičce (č. 53), které věnuje Horák (190—201) znamenitý rozbor kulturně-historický, bohatě doložený slovanskými a cizími paralelami. A štěstí přálo neúnavnému badateli: nalezl neznámou dosud ruskou sbírku slovenských písní a v ní ovšem — také variant k písni o sestře travičce. (V novém sešitě Národop. věstníku dal šťastný nálezce tuto bibliografickou raritu, Sreznevského »Slovackija pěsni«, v krásné reprodukci věrně otisknouti.) Tento rozbor je pěkná ukázka moderní práce lidovědné.

Štěstí provází Horáka i při mnohých jiných číslech; nalézá špalíčkové předlohy, často úplnější a správnější, k číslům sbírky Kubínovy, jež bychom byli stokrát v pokušení prohlásiti za vzácný projev poesie lidové. Štěstí záleží v tom, že spousty takových písní zahynuly nadobro; ale zde se šťastnou náhodou zachovaly. Bylo ovšem třeba mnohého neumdlévajícího hledání, aby se tyto šťastně dochované zbytky nalezly; práce nevyšla na zmar.

A štěstí bylo Horákovi věrno až do konce. Také poslední dvě písně (č. 75 a 76) bezpečně agnoskoval; zjistil a otiskl jejich prameny; byl šťastnější nežli já.

Neboť předposlední (č. 75) píseň, »Putovali poutníci k sv. Jakubu«, byla až podnes známa jenom prvními slovy. Tak uváděli skladatelé písní XVI. věku její nápěv pro své nové skladby

a tak ji také uvedl již Jos. Jireček 1879. Nalezl jsem r. 1916 taktéž tento začátek k jedné písni o Husovi (v Musejníku, 1916, str. 147) — a ovšem, jako J. Jireček, jsem ji pokládal za neznámou.

Nyní ji otiskuje Kubín, jenž ji slyšel v Kladsku, o 53 slohách — ale Horák nalezl ve sbírkách Národop. musea předlohu této písně špalíčkové *o 71* slokách — a otiskuje dokonalý rozbor historický a kulturní. Ukazuje, že jde o legendu již středověkou, dobře známou v Evropě od Španěl až do Rus, a jak na Rusi byla potom sloučena s hrdiny t. zv. kruhu Vladimírova. Kramářské tisky XVIII. stol. zachovaly tak legendu XV. stol., v XVI. stol. již dobře u nás dosvědčenou, a v XX. stol. ještě slyšíme nový ohlas tohoto starobylého skládání v zapadlém »českém koutku« v Kladsku! Měl jistě štěstí Horák, že tento špalíčkový tisk nalezl — ale toto štěstí jen zaslouženě odměnilo práci jistě dlouhých let.

A zrovna tak pěkně ukazuje původ poslední písně (č. 76) o čenstochovské Panně Marii. »Dobrý konec — díla věnec«. —

Kniha Kubínova a Horákova je vzácný příspěvek k poznání naší lidové řeči pod panstvím cizím, ale také zároveň krásná ukázka, jak vzniká lidová naše tradice. Zde je na malém pruhu jazykového našeho území proveden důkaz, že skoro celou lidovou tradici možno svésti na prameny knižní. Horák měl jistě štěstí, že se mu takové knižní prameny podařilo nalézti. Toto štěstí je ovšem čím dále do minulosti tím méně pravděpodobné. Ale ježto nepochybně lidová poesie XX. století se řídí podobnými zákony jako lidová poesie dob minulých, můžeme zde na tomto živém příkladě studovati podmínky životní a živnou půdu staré naší poesie lidové. Jistě měla i ona předlohy knižní, jistě i ona látala někdy kusy nesouvislé v umělé celky, jistě i ona hřešila proti jazyku a metru, jako tyto dnešní skladby. Nemůže tedy ani jazyk lidu ve všem býti vzorem — a je v takových případech potřebí prohlédnouti dobře lidový tento pramen, nežli ho užijeme za vzor. A to je snad největší cena této krásné knihy: z ní vidíme starou pravdu, že národ stojí jen tak vysoko, jako nejlepší jeho mužové — a jeho lidová poesie nemůže býti ani lepší ani krásnější nežli umělí jeho básníci. V. Flajšhans.

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

V Listech filologických r. 52 (1925), seš. 2—3 (str. 128—165) a seš. 4—5 (str. 249—291) uveřejnil Jan Jakubec stať O spisovné řeči A. V. Šmilovského. Práce Jakubcova, jež zabrala na 80 stránek

vydatného formátu Listů filologických, podává v devíti kapitolách víc, než slibuje skromný nadpis. Autor nejen sebral téměř úplně a všestranně látku (zvláštní slova, syntaktické zvláštnosti, fráze, pořekadla, přísloví, metafory, přirovnání a j.), ale určil i její prameny, stanovil metodu, kterou se Šmilovský řídil užívaje těchto pramenů, a celý obraz spisovné jeho řeči kriticky zhodnotil. Práce jest tak vskutku cenným »příspěvkem k psychologii jazykového tvoření u jednotlivého spisovatele«, tím spíše, že v Šmilovském, jako snad v žádném jiném spisovateli, se soustřeďují všecky vlivy jazykové, jež se v různých dobách na tvoření spisovné češtiny uplatňovaly: jazyk starý, jazyk lidový, současná praxe, gramatická a brusičská teorie i vlastní tvůrčí fantasie.

S t a r ý j a z y k měl zabezpečovati neporušenost a čistotu češtiny a chrániti ji před germanismy. Šmilovský čítal staré spisy, hlavně Komenského Labyrint, a odtud bral slova a fráze: sumou, do souhrnka vzato, obvěniti (= dáti věno), vyšumovaná zahrada (= vyloupená), nedba, souseda, stuchlík (= skrblík), tůčky (= nástrahy), přirodilá dobrota (= vrozená), vzíti oddechu (oddechnouti si), zádrhel (= klička), předkem nebo po předku (= především), upřímo (= přímo), setrvati na odpořích, nechme na odkladích, nadati komu špatného člověka, kolik ti sedlo (při házení kostkou), je mi hněvno, to není s pravdou, nebylo na jiném (nezbývalo), pokus vyšel na zlé, býti komu práv, činiti komu za pravé (= býti spravedlivý, neubližovati), nechybil jsem se s pravdou, bojím se oň do pravdy atd.

Přijímal ze starých spisovatelů podle rady brusičů své doby i fráze zcela nesrozumitelné, jako »někdo si z nich smíchy střápal«, anebo fráze i v staré době neobvyklé: »znáti se do ženských« (i stč. »znáti se v něčem« je u Š. obvyklé).

Šmilovský nepřestával na staré češtině, jak radili teoretikové (i Erben, ač ovšem jeho vlastní praxe byla jiná), ale sahal také hojně k ř e č i l i d o v é. Znal hlavně nářečí mladoboleslavské, a ovšem pro pořekadla a přísloví bylo mu hlavním vzorem Č e l a k o v s k é h o M u d r o s l o v í, které, jak víme z Jiráska, míval Šmilovský při práci stále před sebou. Podléhal tu s počátku vlivu svého universitního učitele H a t t a l y, později hlavně naň působily syntaktické práce B a r t o š o v y. Vypisoval hojné fráze i slova lidová ze spisů, dával si zapisovati slova, fráze a obraty od přátel a žáků i sám sbíral látku dialektickou. Užíval pak této látky v svých spisech, jež jsou hojně prostoupeny l i d o v ý m i v ý r a z y, jako: námelné žito (hodně se z něho namele), švihlý mistr (tenký), smrtelný člověk (= umírající), bouliti oči (vyvalovati), nuckati se a kuckati (při zdráhání), přimámiti (= přinutiti), klobouk se plaví do zelena (= vybledá), lidé si špitají (= potajmu povídají), vyklul se ze školy (jako ptáci z vajec = vyklubal), vyslípla mně (vyčtla), chlapec se zvrátil po matce, farář dojedl a dopil (= zemřel); stařec zakašlal a dokašlal (= zemřel); f r á z e m i: trefila tomu na zub (na

kloub), kolik bilo u někoho (= co zamýšlí), zanechala si kozích vrátek (zadní dvířka), nevíš kudy z konopí (z bryndy); p o ř e k a d l y: na cizí kůži snadno píti (= řád), honiti se v polích za větry (marně konati), mysliti na zadní kolečka, jen když svou králku provede (= svou, svůj úmysl); p ř í s l o v í m i, jež však nejsou tak hojně zastoupena, jak se myslívá. Zvláště v pozdějších spisech přísloví bývá velmi poskrovnu, a je to také ve shodě s teorií Šmilovského, který vložil svůj soud o tom do úst baronky Saloményj: »Tuctoví lidé mívají vždycky nějaké pořekadlo na jazyku, by jím zakryli lenivost a prázdnotu mozku, jako sedláci, jsouce líní, aby sami přemýšleli, příslovími házejí.«

Přijímaje látku z lidové řeči, není spisovatel vždy trpný. Pořekadla leckdy doplňuje, jindy zjemňuje, zkonkretňuje a všelijak pro svůj účel pozměňuje. Že vybíral kriticky jen taková pořekadla a přísloví, která uznal za dobrá, o tom svědčí slova starohorského filosofa, jimiž mluví sám autor, že »ctihodná lípa národní filosofie má hromadu planých výstřelkův, na něž zdravý rozum musí bráti i sekyru«.

K lidovému pořekadlu »Ruka daleko ještě není v rukávě« přidává: »a kdo ví, vleze-li kdy do něho«. Místo drsného výrazu »vředy se rozžírají« praví jemněji, že »se rozjídají«; podobně »zlíhal ji« m. »zkurvil ji«. (Není tento eufemismus lidový?)

Jiným pramenem spis. češtiny Šmilovského byla vlastní tvořivost. Jeví se především jako záliba v s l o v e c h s l o ž e n ý c h, jejichž duch je sotva český. Šmilovského autority však, zvl. Durdík, nezamítaly slov složených. Taková slova jsou na př.: vraždohra (vzaté z obrozenské češtiny), pudivítr (lidové) a slova vlastního ražení: bystrovtip, zlatojas, lidozpěv, miložalm, divoples, květodar, středobod, zlatozeleň, samohrdost. »To mi dělá kolomuty (= starosti)« je asi podle Kolomut na Boleslavsku. Složená jména přídavná »umovábný, světlodárný, bohovládný« atd. vyskytují se v Šmil. Básních z r. 1874, ale jsou podobná i v próze, na př.: těžkokrevný (podle Durdíkova kalokrevný), šedokorý, tenkortý, spaniloduchý, chороduchý, klidojasný, činosilný (zvlášť oblíbené u Šmilovského) atd.

Také celé fráze tvořil Šmilovský sám, snaže se napodobiti frazeologii lidovou. Na př.: »Běžte k Motyčkové s teplým koláčkem«, to je rozprávka »zcela jinšího kalendáře«, »rektor vyjde suchý z lázně« (= vyhraje proces), »jděte si na kolo« (= k šípku).

Ba tvoří i celá pořekadla: »nemívám zvykem z mouky hned koláče péci« (něco nerozvážně konat), »z toho ječmene nebudou kroupy«, »mít pavučiny v kapse« (být bez krejcaru), »ústa i srdce nemá daleko od sebe« (obměna lidového »co na srdci, to na jazyku«), »to je smetana do mé kávy« atd. Hojné jsou u Šmilovského věty rýmované, taktéž většinou jeho vlastní invence, ale ovšem v duchu lidovém: »jaké semeno, také plemeno«; »strachy jeho byly prachy«; »kvapky mívají hapky« (kdo spěchá, upadne);

»tvoje tlachy machy« (třesky plesky); »šmejdy a rejdy z kanceláře nevymeteš«.

Zřídka uklouznou Šmilovskému germanismy: »nemohl přes srdce přenésti« (nicht übers Herz bringen), »tlouci u někoho na keř« (auf den Strauch schlagen), nebyla »z domova« romantickou (von Hause aus), »led byl prolomen« mezi panem Hajným a švagrovou (das Eis war gebrochen), vypověděl tedy svobodě »na život a na smrt« (auf Leben und Tod). Po způsobu německém užívá také zájmena tento místo on: »Na jednom z těchto (karafiátů) seděla bedruňka«.

Běžné chyby ze současné praxe jsou: příd. jméno neurčité v doplňku (jste hrd, počasí je pěkno), doplňkový instrumentál přídavných jmen (Josef byl vrtkavým), adverbia na -o (husto, podivno, různo), jich m. jejich, enklitické se, si za slovesem, záporový genitiv, genitiv při supinu atd.

Šmilovský vůbec velmi pilně čítal spisy teoretické a podroboval se při vší svéráznosti zvláště na počátku své činnosti předpisům brusičským. Největší vliv měla na něj Fraseologie Sychrova (z r. 1821), ze současných teoretiků pak Vinc. Prasek a později Josef Durdík Kalilogií.

Tak se varuje číslovky »jeden« ve spojení »jeden — druhý« (»Josef, Verunka a Jakub se jí pletli druhý přes druhého«), místo »musiti« užívá dativu s infinitivem (Josefovi bylo vstoupiti do filosofie), užívá gen. vlastnosti (P. byl nejlepší vůle), gen. srovnávacího (dům nebyl mladší počátkův předešlého století), instrum. přirovnávacího (zašveholila ptáčetem) atp.

Šach, Prasek i Durdík zvláště velebili češtinu, že skládáním předložek se slovesy dovede nahraditi celé fráze, na př. německé. Šmilovský se v té věci dodělal neobyčejných úspěchů; vytvořil, zvláště v pozdějších svých pracích, hojnost svérázných složenin slovesných a vložil do nich odstíny velmi jemné, na př.: dopracovati se prostředkův; doženiti se věna; doslechnouti se libosti; nemohl se jí dohledati (Lízinky milenec); nemohl jsem se domysliti zdravé myšlenky; (studenti) se primy (= známky obstojné) doodpovídali; dořečniti se a dojednati dojmu; pravdy nezamluvíš, nezamyslíš a neudusíš; jsem jist, že lepší (matku) nad vás, Mély, jim najíti nemohu, a kdybych se rozhledal; hlavy div jsem si neumyslil; krátko a úkosem popohlížel k Luise; bylí ze svého srdce vytrhávala, nevytrhla.

Přese všecko svoje usilování o dokonalý styl neměl Šmilovský plného úspěchu. Ba snad právě ona přílišná snaha byla hlavní příčinou, že spisy Šmilovského nemají té hodnoty, jaké si on sám do nich domýšlel. Je pravda, že se dobře uměl vyhnouti nabubřelosti a rozvláčnosti a že jeho sloh vyniká stručností a jasností, ale dojmu schválnosti a strojenosti se neubrání žádný jeho čtenář. Šmilovský zůstal chladný ke snahám Májistů po světovosti a spokojoval se úzkým základem rolnicko-řemeslnickým, jenž právě v letech sedmdesátých a osmdesátých pozbýval své převahy. Ale i v mezích jeho vlastních snah, úzce nacionálních, vztahuje se naň výtka,

že méně by bylo více. Nedovedl jako jeho vzory Čelakovský a Erben zvítěziti nad sebraným materiálem a vdechnouti mu osobitý život umělecký, natož pak sloučiti národnost se všeobecnou lidovostí, jako to dovedl Smetana, k němuž se s odvážnou hrdostí sám přirovnával.

HOVORNA.

AUTOBUS, AUTOMAT (L. Č.). Omnibus je slovo vzniklé před 100 lety v Paříži; je to latinský tvar 3. p. mn. č. příd. jména omnis a znamená vlastně ‚všem, pro všecky'. Podle něho mechanicky utvořeno před několika lety slovo autobus, asi ‚omnibusové auto'. Slovo auto samo je zkrácenina z automobil, v němž vězí kmen řec. zájmena autos (sám) a lat. příd. jm. mobilis (hybný); automobil je tedy ‚samohybný' [t. vůz]. Angličané autobusům říkají motorbus (omnibusový motor, motorový vůz). — Automat má základ v ř. příd. jm. automatos (jednající ze svého popudu; v druhé části této složeniny vězí tvar slovesného indoevr. kořene men- ‚mysliti', jejž máme na př. v slovech mníti, paměť). V řečtině se tak říkalo o lidech, též na př. o rostlinách, jež (zdánlivě) samy od sebe vyrůstají, i o věcech, jež samy se dávají v pohyb (na př. padají) a p. O strojích v svých výkonech hnaných svým mechanismem se tak aspoň bojněji říká teprv v nové době (příd. jm. frc. automate, něm. automatisch, automatický; frc. automate m. r., něm. der, das Automat, samohybný stroj nebo jiný umělý výtvor); odtud příd. jm. automatický (i na př. o pohybu živého tvora, děje-li se bez vědomého úmyslu).

INSPEKTORÁT (A. Š.). Psáti »Inspektorát stát. menšinových škol v Jihlavě« s velkým začátečním písmenem, k tomu podle zásad našeho pravopisu není důvodu. Je to jméno úřadu tak jako »ministerstvo vnitra, okresní soud, berní úřad« atd., tedy jméno obecné neboli apelativní. Analogii ke psaní s velkým písmenem není možno viděti ve jménech jako Jednota železničních úředníků, Volná myšlenka, Umělecká beseda atd., protože to jsou jména vlastní, která si tyto instituce daly samy (mohly si dát beze všeho i jiná jména, na př. Spolek žel. úředníků, Unie, Svaz atd.), tedy jména přijatá, kdežto jméno inspektorát menšinových škol je název, který plyne z podstaty úřadu v témže smyslu jako názvy »kamenná hradba, školní sešit, vůz k dopravě osob« atd. Správné je tedy psáti »inspektorát atd.« s malým i.

KONĚ BĚŽELY (J. Č.). O shodě příd. jména a příčestí výrokového s tvarem koně měla NŘ. zevrubný výklad v článku Vrané koně v roč. III, str. 5 a d. Tam bylo ukázáno jednak na to, že koně je tvar akusativní, tedy týž tvar, jaký je na př. v dnešním 1. pádě duby místo pův. dubi, jednak na

to, že se shoda v rodě neřídí přirozeným rodem postatného jména, nýbrž rodem gramatickým, který závisí na tom, ke kterému vzoru se podstatné jméno svým skloňováním hlásí; proto podst. jméno dítě je v jedn. čísle rodu středního jako kuře, v množ. čísle děti (2. p. dětí, 3. p. dětem atd.) rodu ženského, protože se skloňuje jako kosti; množ. číslo háje má touž shodu jako meče, t. j. příd. jména i příčestí s ním se shodující mají tvar ženský (ty háje šuměly = ty báje zněly); množ. číslo hájové, shodujíc se tvarem s nom. hadové, má při sobě tytéž výrazy v tvaru muž. (zelení hájové bývali jste...) atd. Z toho tedy plyne, že u množ. čísla koně, které je téhož tvaru jako množ. č. meče (a nikoli jako oráči), má býti i táž shoda jako u plur. meče, t. j. vrané koně běžely (= ostré meče řinčely). To je shoda podle zásad spisovného jazyka náležitá a jediné správná. Mají-li Pravidla čes. pravopisu i v posledním svém vydání (1924) výklad, že 1. p. množ. koně je podle neživotných, ale gramatická shoda že je podle významu životného (bujní koně klusali), je to ústupek praxi školské, kde se vštěpuje při pravopisu zásada, že podstatná jména životná mají při sobě přívlastky a doplňky v tvarech ti, dobří, byli, vedeni a p., a kde by výminka u slova koně, byť plně odůvodněná, působila snad zmatek. Že i shoda podle přirozeného rodu (k němuž počítáme i rozdíl mezi životnými a neživotnými) někdy bývá, ukazují na př. podst. jména jako kníže, hrabě a p., při nichž by se podle tvaru mělo říkati (a také říkalo) »to kníže zemřelo«, »knížata se sešla«, kdežto říkáme zpravidla »ten kníže zemřel, ti knížata se sešli« a pod. Proto nepokládáme za hřích, učí-li se v době, kdy si žáci ještě pletou v koncovkách i — y, psáti raději »bujní koně běželi«; když ovšem tento pedagogický důvod pomine, je dobře si pamatovati, že shoda »bujné koně běžely« je vlastně správnější, abychom ji někomu v dobrém úmyslu nevytýkali za chybu.

LÁMATI SI HLAVU (P. B.). Již 7, 272 jsme krátce naznačili, že toto rčení nemáme za nečeské, třebas i Němci říkají sich den Kopf zerbrechen a třebas je zapovídá 3. vyd. matičního Brusu a po něm Zenkl. Nelze pokládati za nesprávné, co se říká po celém území čs. (nelám si darmo hlavu, Záturecký 12, 456), co říkají Poláci (głowę sobie łamać nad czém), co známe již v 16. st. z českého přísloví (co tam, to tam, o to hlavy nelam, Flajšhans, Č. př. 2, 636), co od 15. st. i jinak nalézáme v českých spisech (na př. Chelč. Post. 186 b, Ctib. Tov. z Cimb., Hád. 66 a, Arch. č. 21, 478 z r. 1526).

OČI, UŠI (O. B.) jsou duálové tvary k jedn. číslu oko, ucho. Podst. jméno ucho tvořilo nom. duálu od kmene souhláskového a mělo v nom. duálu tak jako jiná neutra s kmenem souhláskovým příponu -i: uši a podle toho i oči. Protože tento nominativ měl týž tvar jako nom. duálu u vzoru kost, který byl také mnohem častější, přešla substantiva uši, oči svými tvary k substantivům vzoru kosť a tím se jejich rod původně střední změnil v žen-

ský. — Je-li podmětem věty větší počet jednotlivců stanovený číslem, které se končí vyšší číslovkou než čtyři, pokládá se takovýto podmět vždycky za podmět rodu středního; na př. »p ě t v o j á k ů p a d l o« a ovšem tedy také »pět set vojáků padlo, dvě stě vojáků padlo« a p.; vazba podle smyslu, na př. dvě stě vojáků padli, není v češtině zvykem u slovesa, které přímo náleží k podmětu číselnému, nýbrž teprve až u sloves dalších; na př. těch dvanáct mužů povstalo, nasypali chudobnému do pytle uhlí a poručili, aby spěchal domů (v. Gebauer-Ertl, II, str. 110).

OSLO, OŠLO. Jeden z našich čtenářů poslal nám výstřižek z denního listu s článečkem prof. J. Kubišty v Turnově s žádostí, abychom pověděli o věci v článku probírané svůj úsudek. V článku se praví: Nové pojmenování hlavního města norského Oslo (dříve Kristiania) zní v českém skloňování, aspoň ve většině pádů, stejně jako známé jméno obecné směšného významu. Proto se ujímají v novinách nesklořované tvary »z Oslo, v Oslo« místo správných pádů »z Osla, v Oslu« a p. Nedala by se závada tato předejíti malou pozměnou pravopisu a psáti v češtině: Ošlo, z Ošla, v Ošlu? V norštině se vyslovuje každé »s« měkčeji nežli naše české »s«, tedy s nádechem »š«. Navrhovaný pravopis Ošlo neodpovídal by sice zcela přesně norské výslovnosti — té neodpovídá ani nynější pravopis a výslovnost s tvrdým českým »s« —, ale přispěl by k rozlišení dvou jmen, rozlišení tím žádoucnějším, že se v tomto speciálním případě jazyk přímo vzpírá tvořiti tvary stejnozvučné se slovem významu směšného. Máme svá domácí pojmenování čelných měst evropských: Řím, Paříž, Londýn a p. Proč by se měla tvorba našeho jazyka zastaviti a neupraviti si i domácí název pro hlavní město norské, když pro úpravu tu mluví skutečná, živá potřeba? — Otázka v článku nadhozená nenáleží sice do programu našeho časopisu, ale týká se konec konců jazykové praxe a českého tvaru tohoto místního jména, a proto snad nebudeme viněni z nekompetentnosti, pokusíme-li se odpověděti na dotaz nám předložený. Především bychom nepokládali za správnou praxi nechávati jméno Oslo neskloňované; přirozená tendence v našem jazyce je i cizí jména skloňovati, pokud se svým nominativním tvarem přidružují k některému z našich vzorů skloňovacích: jméno Oslo má právě tak jako Mexiko, Chicago, Palermo a j. v nom. týž tvar jako město a bylo by tedy proti duchu řeči zanedbávati jeho flexi. Že tvary z Osla, v Oslu vypadají u nás komicky, to není ovšem naše vina. Psáti proto Ošlo (i kdyby se tak skutečně vyslovovalo) m. Oslo, jak píší sami Norové, příčí se zvyku ponechávati cizím jménům nepočeštěným (t. j. tvarově nezměněným) pravopis původní, kterého by se muselo beztoho šetřiti v dopisování zahraničním; píšeme Piacenza, nikoli Piačenca a p. Ale je tu ještě třetí možnost. I v tvaru místních jmen cizích bývá šetřeno tradice a kontinuity se starším stavem jazyka nejen u nás, nýbrž i jinde. V našich knihách i atlantech užíváme stále jména Cařihrad (a Němci a j.

Konstantinopel), ačkoliv město sluje již několik století oficielně Stambul; dosud říkáme po staru Cáchy (a Francouzi Aix-la-Chapelle), nikoli Aachen; Řezno, ne Regensburg, Mohuč, ne Mainz, Benátky, ne Venezia atd.; říkáme dosud (po Němcích) Antverpy a nikoli Antorf (= Anvers); pro Louvain (Leuwen) jsme si obnovili za války v paměti Lovaň; hlavní město ruské jsme nazývali Petrohradem, ač rusky slulo Petěrburg n. Pitěr (a kdybychom se nechytali každé novoty, mohli bychom mu doma říkati tak i dále, třeba je dnešní vláda překřtila na Leningrad, t. j. město Leny) atd. Naši Němci se drží stále svých názvů Taus, Mies, Eger, Arnau atd., Bratislavě říkají pořád dále Pressburg, ač jsme obnovili staré jméno Bratislava atd. Ve styku zahraničním (na př. při poštovním styku s cizinou) musíme arci užívati forem, které jsou běžné na místě samém. A tak bychom mohli doma v svých knihách, mapách, školách atd. zůstati věrni i dosavadnímu jménu Kristianie a jména Oslo užívati tak, jako užíváme Roma vedle Řím, Kostnice vedle Konstanz atd. Důvody, které vedly Nory ke změně jména hlavního města, nejsou důvody naše. Nelze ovšem popírati, že na př. pro naše novináře, kteří píší dosud »v ulicích Thornských« m. toruňských (Čes. slovo 18/2) nebo »katedrála v Cologni« m. v Kolíně n. R. (Ráno 21/3), byla by v této dvoujmennosti jistá obtíž.

PODJAŘÍ (J. O.). Slovo podjaří znají naše slovníky; neuvádí je sice Jungmann (ale má aspoň heslo podjarní), ale zaznamenává je Kott (7, 289) s významem Vorfrühling. Je to tedy sice slovo novější, ale v tom významu, v němž je uvádí Kott, je utvořeno správně. Doba, která předcházela před některým ze čtyř ročních počasí, označovala se slovem složeným s předponou pod-. Místo obecně slovanského »jesen«, které ve významu Herbst ze staršího jazyka nemáme dosvědčeno (nč. jeseň je z RK. nebo ze slovenštiny), má čeština odedávna slovo »podzimie« (= »podzimí«, později »ta podzim« jako ta náruč m. náručí a p., od 16. stol. »ten podzim, podzimek«) anebo »podjesen« (t. j. název rané jeseně rozšířen na jeseň vůbec), kdežto na př. v polštině, kde se užívá slova jesień, znamená »podzimie« konec jeseně, přechod od jeseně k zimě. Stejně pro čas před létem utvořil si už jazyk starý název »podletí«. Podle starého lékařského rukopisu z pol. 15. stol. dělí se rok na »podletie, léto, podzimie a zimu«; »podletí« znamená zde tedy totéž, co dnešní slovo jaro, jehož starší čeština (do sklonku 15. stol.) neměla, užívajíc místo něho vedle slova podletí buď (velmi zřídka a jen v době nejstarší [v Žal. Klem.]) slova vesno (nč. vesna je zase rusismus rozšířený z RK.) anebo slova jěř ž. Později se začal dělati rozdíl mezi jarem a podletím v tom smyslu, že podletí podle svého složení znamenalo dobu po jaře, ale před létem, tedy na přechodu od jara k létu. Stč. kalendář z r. 1489 tištěný v Plzni (cit. u Jungmanna 3, 177) dělí rok takto: »prosinec a leden — zima; únor, březen — jaro; duben, máj — podletí; červen a červenec — léto; srpen a září — poletí; říjen a listopad — pod-

zim«. Toto pojetí času se zakládá na výrazech, kde »pod« znamená kvantum menší a tedy (číselně vyjádřeno) nižší; jako říkáme »pod sto korun to nedám«, tak říkáme také »pod dvě léta to nebude dostavěno, pod jednu hodinu nebudeme jísti« = před dvěma lety, před jednou hodinou — odtud i výraz »pod večer« = před večerem, brzo zvečera. Proto jde-li o to, vyjádřiti dobu, která je před jarem, t. j. na přechodu od zimy k jaru, je slovo »podjaří« utvořeno zcela v duchu jazyka. V tom významu také naši spisovatelé toho slova užívají; v Sládkově sbírce Světlou stopou (10) je této době probouzejícího se jara věnována svěží básnička »Neděle v podjaří«, v jiné své sbírce (Dvě knihy veršů 16) píše »co ti mám říci, jak tě mám rád? — jak včela kvítek podjarních lad (= první kvítek na pustých ještě nivách). I v řeči lidové se slova toho tak někdy užívá; podle Šebestové (Lid. dokumenty 68) říkají na již. Moravě chlapcům starším než 18 let »jařina«, mladším »podjařina«. Máme-li tedy pro dobu před příchodem jara již slovo podjaří správně utvořené, bylo by načisto zbytečné zaváděti z nemístných logických skrupulí nebo z jiné příčiny název »předjaří« — tak zbytečné, jako když v Hromádkových Víd. nov. navrhovali podle zprávy Jungmannovy »předletí« m. »podletí« a »předzimí« m. »podzim«.

POUČNÍK (V. B.). Jemnému závoji a jiným jemným látkám říkali staří Čechové p a v u č n í k, což vyslovováno i psáváno také p a u č n í k (3slab., pa-učník), jako nalézáváme psáno i paučina (4slab.), v. pavučina, paúčí (nebo spíše paučí, 3slab.), nč. pavoučí. (Srv. o věci samé Winter, Děj. řemesel a obchodu v XIV. a XV. st. 876). Jungmann i Kott znali oba tvary, pavučník i paučník; ale vedle tvaru paučník se objevuje (v. Kott 2, 830) v době nového pravopisu také p o u č n í k, který vniká do novějšího písemnictví (na př. u Jiráska 19, 233; 374; na poučníkových závojích 229). Tvar poučník je jistě nepůvodní a bylo by dobře již pro větší zřetelnost slova psáti raději pavučník, ale nevíme, jak vznikl. Je docela možno, že má původ v pouhém nedorozumění tak, že slovo vyšlé z užívání, jehož správné znění tedy nemělo opory v jazyce živém, po zavedení nového pravopisu bylo přepisováno s ou, jako jiná slova, v nichž se psané au vyslovovalo a pak také psalo ou; tak na př. Kott i Jungmannova hesla laur, klauza přepsal lour, klouza. Ale není nemožné, že z 3slab. paučník splynutím a-u v dvojhlásku vzniklo 2slab. paučník, jež se pak změnilo v poučník. Srv. Gebauer, Hist. ml. 1, 258 a 264, kde je řeč, jak z 2slab. paúk (= pavúk; tak nalézáváme i v stč.), 4slab. paučina, 2slab. pauz (pavuza) vzniklo mor. nář. púk, púčina, púz, pók, póčina, póz. Říká se někde v živé mluvě poučník?

PŘEVADITI, PŘEVÁZETI (PŘEVAZETI). Jungmann (a z něho Kott) má slovesa převaditi, převážeti a převazovati (učiniti, činiti překážku) ze slovníku Dobrovského, bez dokladů. Dosti časté je v staré češtině podst. jm. přievada (= překážka; dnes by znělo přívada; tvar převada, jak bývá někdy

přepisováno, patrně není správný). Jsou to slova slušející ke známé rodině slov vaditi, zavaditi, zavázeti (mor. zavazeti), zavazovati, zavazadlo, závada (v. 8, 32). Jediný doklad k nim známe z uh.-sloven. nářečí březovského na Moravě (v. Bartoš, Dial. 1, 43 n.), z písně u Sušila 403, v níž nápadník zpívá o děvčeti »ale mi ho dajú, len mia prevadzajú« (= dělají mi obtíže, drahoty). Byli bychom vděčni za zprávy, kde některé z oněch slov nebo nějaké slovo s nimi příbuzné žije.

SPOŘILOV (F. L.). Příponou -ov se tvořila místní jména od jmen držitelů, jak o tom NŘ. vykládala už mnohokrát. Ten způsob se udržel až po naše časy, leda s tím rozdílem, že místo vlastnictví bývá tu i důvod jiný, na př. památka, úcta anebo podobný vztah k osobě, po níž se místo nazývá; tak vznikla v naší době jména jako Klárov na označení té části Prahy, kde stojí Klárův ústav, Adolfov na počest Adolfa Švarcenberka, Trnkov po ministru Trnkovi, Albertov po dr. Albertovi atd. Až se tedy po letech zapomene, jak dnešní Spořilov vznikl, budou se příští generace, které snad budou znáti svůj jazyk už lépe než generace dnešní, domnívati vším právem, že zakladatelem Spořilova byl nějaký pan Spořil, tuze bohatý pán, který mohl vystavěti celou pěknou osadu. Ale tato vilová čtvrt není vlastnictvím žádného pana Spořila, nýbrž má se státi majetkem drobných spořilů, kteří si na takový úhledný domeček, jaký jim chce postavit Vinohradská spořitelna, našetří. Místní jména, u nichž důvodem pojmenování byla nějaká taková vlastnost, jakou vyjadřujeme na př. slovem spořil, tvořila se v našem jazyce jinak, t .j. za název dědiny se bralo jméno obyvatel pův. v 1. pádě množ., později (jako Štítaři — Štítary) ve 4. pádě; na př. lidé, kteří těžili, t. j. vzdělávali půdu, dali jméno obci, která dnes sluje Ťažaly n. Tažaly (u Olomouce), a podobně vznikla jména Netušily, Nesvačily, Roztyly (= ztloustli), Zalezly, stč. Neosv'tly (= Nusle) a j. Kdyby tedy ve jméně příští osady, kterou buduje Vinohradská spořitelna, mělo býti pamatováno na její skutečné zakladatele, vlastníky a obyvatele, měla by se jmenovati podle toho, jak naši předkové takováto jména tvořili, vlastně Spořily. Předlohu i skloňovací vzor mělo by toto jméno v nejbližším svém sousedství, ve jméně Roztyly. Spořily by byl tedy tvar s jazykového stanoviska nejsprávnější; a proto nepochybujeme, že se tak rodící se obec jmenovati nebude.

ŠESTADVACET (J. P.). Jak bylo vyloženo v NŘ. několikrát (IV, 113, 307; V, 82; VI, 161, 271; VII, 27, 278), je správnější tvar šestadvacet než dvacet šest. — Že se ve výraze »n a z e m« ustálil tvar bez koncovky -i, vykládali jsme VIII, 13, 170, 180. — Podle Pravidel českého pravopisu píše se za p r a v d u (dáti), nikoli zapravdu, n a p o z o r u (se míti), nikoli napozoru, d o n e k o n e č n a, nikoli donekonečna, n a k o n e c, nikoli nakonec. — O č i v i d n ý je nové slovo (snad podle pol. oczywisty) a zbytečné; česky říkáme »patrný, zřejmý, zřetelný«, m. očividně — vůčihledě

a p. — Ohleduplný je doslovný překlad něm. rücksichtsvoll. — Po slovese říkati, dávati a p. píšeme »s Bohem« (dal mu s Bohem a p.). — Franc. příjmení Daumail není možno skloňovati podle o-kmenů, protože zní ve výslovnosti »domaj«; je tedy 2. p. Daumaile.

TOHOROČNÝ (F. M.) není výraz ustrojený nově, nýbrž je to asi slovakismus, zanesený na českou půdu. Tím ovšem nechceme vyvraceti domněnku, že vzorem toho slova bylo něm. diesjährig, neboť své germanismy má právě tak slovenština jako čeština.

V SLANÉM (A. N.). Míst. jméno Slaný je zpodstatnělé příd. jméno slaný (slaný pramen). Proto předložky mají před ním týž tvar jako v přirozené řeči před tímto příd. jménem. Jako tedy říkáme »vařiti něco v slané vodě, míti odpor k slané vodě«, tak je správné také říkati »v Slaném, k Slanému«, tak se zajisté říká mezi lidem v okolí a tak se také říkalo i psalo za stara: v Slaném Arch. č. 4, 289 (1474); 8, 388 (1480); 12, 388 (1530) a č.; k Slánským 13, 165 (1476) atd. Důvod je v tom, že tu ve skupině sl nebylo nikdy hlásky jerové, která způsobuje t. zv. vokalisaci předložky zakončené souhláskou. Proto se také v starší době říkalo nejen »v Slaném« nýbrž i »z Slaného«; na př. Arch. č. 16, 541 (1499); 11, 5 (1530) a č. V tomto případě se ovšem dnešní praxe jako v nesčetných případech podobných odchýlila od praxe starší, a to jednak pro zřetelnost, aby při zběžné výslovnosti předložka nesplývala s počátečním s- podst. jména, jednak i pro pohodlí mluvidel, neboť pečlivé vyslovení a odlišení předložky z od následujícího s vyžaduje zvláštní námahy mluvidel. Říkáme tedy »v Slaném, k Slanému, před Slaným i bez Slaného« (kde předložka nemizí, i když z -s splyne), ale »ze Slaného«. Psáti »ve Slaném« je zbytečnost a se stanoviska jazykového nesprávnosť. — Říkají-li páni učitelé na měšť. škole fysikální posluchárně krátce fysikárna n. fysikálna, je to dohromady jedno a bylo by naivní chtít posuzovat takovéto zkratky užívané v školském žargonu měřítkem správného tvoření slov. Fysikárna ovšem vypadá jako továrna na fysiku. — Slovo sajrajt už podle významu lze stěží vykládati z něčeho jiného než z něm. Sauerei, Säuerei (= svinstvo); zakončení -aj není u nás časté, a proto se asi slovo sajraj přizpůsobilo slovům jako rajt (to je rajt!) a rozšířilo se v sajrajt. Stejné rozšíření je i v slově policajt (z Polizei).

Odpovědný redaktor: Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze-I., Bílkova ul. 17.